

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЗЕЛЕНО ЗЕМЕДЕЛИЕ В БЪЛГАРИЯ

Гл. ас. д-р Валентин К. Бошкилов

Резюме: Разгледани са възможностите за постигане на зелено земеделие в България предвид действието на новата ОСП за периода 2023-2027 г. и приложението на зелените практики. Посочва се, че земеделските стопани са поставени пред избор-дали да продължат текущата си селскостопанска дейност или да променят структурата на стопанствата си и приложат новите зелени изисквания. Изтъква се, че този процес изисква време, иновационно мислене и инвестиционно поведение, което е трудно приложимо в условията на избухналата война в Украйна и последствията от нея за агро сектора в България.

Ключови думи: ОСП, зелено земеделие, екологични практики, земеделски стопани

Abstract: The opportunities for achieving green agriculture in Bulgaria are examined given the impact of the new CAP for the period 2023-2027 and the implementation of green practices. It is pointed out that farmers are faced with a choice - whether to continue their current agricultural activity or to change the structure of their farms and apply the new green requirements. It is pointed out that this process requires time, innovative thinking and investment behavior, which is difficult to apply in the conditions of the war in Ukraine and its consequences for the agricultural sector in Bulgaria.

Keywords: CAP, green farming, environmental practices, farmers

Въведение

Войната в Украйна от началото на 2022 г. оказва неблагоприятно влияние и последици върху природата, заобикалящата ни среда и изградените екосистеми в регионален и световен мащаб като ги замърсява в по-големи или по-малки размери, в зависимост от близостта на региона до конфликта. Всичко това оказва негативно отражение върху формирането качеството на храната, нарушаване на хранителните вериги и формиране на дисбаланси в системата за изхранване на населението в ЕС, вкл. и в България. При тази продължаваща сложна международна ситуация, екологичните изисквания не могат да бъдат прилагани ефективно, а в същото време политиките за мониторинг и наблюдение са почти замразени. За реализирането на екологични практики и формирането на био разнообразие е необходимо приложението на зелените еко схеми и мерки, които са разписани в новата Обща Селскостопанска Политика (ОСП) за новият програмен период в България от 2021 г. до 2027 г.

В научната разработка е направен опит за представяне на някои зелени практики, които следва да се прилагат през периода 2023 – 2027 г. по линия на новата ОСП от стопаните, с цел постигане на устойчиво и зелено земеделие в България. Посочва се, че фермерите са поставени пред една нова ситуация - да продължат да осъществяват текущата си земеделска дейност, както до сега, или да приложат новите зелени практики. Приложението им изисква спазването на определени административни и нормативни изисквания и технологии. Целта е оказване благоприятно влияние върху формирането на безопасна околна среда, намаляване на вредните емисии и смекчаване на промените в климата, производство на екологична и здравословна храна за населението, в условията на световни кризи, пандемии и международни военни конфликти. Във връзка с направеното научно изследване са формулирани и някои основни изводи за възможностите за постигане на зелено и устойчиво земеделие в България.

Изложение

Основен приоритет в развитието на земеделието в България следва да бъде стимулирането и приложението на екологични зелени практики, опазване компонентите на околната среда – почва, въздух и вода и производство на биологични хранителни продукти за изхранване на населението т.е. постигане на устойчиво зелено земеделие. Всичко това следва да се постигне чрез правилното приложение на зелените практики и процедури, разписани в новите изисквания и регламенти на Стратегическият план за развитие на земеделието и селските райони за периода 2023 – 2027 г.¹

Фермерите могат да прилагат екологични селскостопански практики на интегрираното производство. Тяхната основна цел е да се опази природата чиста, повишаване на биоразнообразието, както и упражняване на контрол върху качеството на земеделските култури и производството на здравословна храна. Това следва да стане чрез ограничаване използването на препарати за растителна защита в стопанствата на фермерите и намаляване на рисковете от тяхното въздействие чрез интегрирано управление на вредителите. В тази връзка се предвижда в нашата страна да бъдат изградени електронни дневници на земеделското стопанство. В тях ще бъдат отразявани проведените агро-технологични мероприятия през стопанската година, както и по-детайлна информация относно площите и културите на фермера, използваните търговски продукти за растителна защита, в какви дози, срещу какви вредители са насочени, и др.

Всички операции по прилагане на продукти за растителна защита през 2023 г. се отразяват своевременно и коректно в дневниците за проведените растителнозащитни мероприятия и торене².

1 Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони за периода 2023-2027 г., актуализиран към 31.10.2022 г.

2 Наръчник директни плащания, кампания 2023 г.

В България интегрираното производство е уредено с приемането на Наредба № 9 от 26 февруари 2021 г. за интегрирано производство³, като съгласно чл. 1.: с тази наредба се уреждат редът и начинът за интегрирано производство на растения и растителни продукти чрез прилагане на специфичните принципи за интегрирано управление на вредителите.

На следващо място, стопаните следва да прилагат консервационно земеделие в своите стопанства. То се постига чрез изпълнение на подходящи агро-технологични обработки на почвата, с цел запазване състава и структурата на почвата. Стопаните трябва да планират своята текуща дейност така, че да извършват минимални обработки на почвата с подходяща селскостопанска техника, чрез обединяването/комбинирането на някои от тях. По този начин се редуцира преминаването на селскостопанската техника през обработваемата земеделската земя, намалява се степента на уплътняване, сбиване на почвата, както и отделянето на вредни емисии във въздуха от работата на машините.

Друга еко схема, която се използва за приложение на биологично земеделие има за цел изцяло премахването на препарати за растителна защита и минерални торове. Тази биологична дейност ще доведе до повишаване почвеното плодородие, подобряване на качеството на въздуха водите, запазване на биологичното растително и животинско разнообразие, както и до минимални остатъчни количества химически вещества в произведената храна. В същото време се стимулират бенефициерите по схемата за биологично земеделие да използват подходящи научни технологии за минимално използвани количества одобрени и по-безопасни, биологични препарати за растителна защита в стопанствата си, с цел намаляване на вредното въздействие.

Биологичното земеделие е такава система за производство, която не допуска или напълно изключва използването на синтетични торове, пестициди, растежни регулатори и добавки към храната на животните, и в която за поддържане и подобряване на хранителния режим на почвата се разчита на сеитбообращения, растителни остатъци, оборски тор, зелено торене и на биологична растителна защита⁴.

Налага се изводът, че земеделските оператори трябва да търсят баланса при развитие на своята бъдеща селскостопанска дейност. От една страна приложението на икономически ефективна селскостопанска дейност, но от друга – прилагане на зелени мерки за опазване състоянието и компонентите на заобикалящата ги околна среда – почви, въздух, биологично разнообразие и производство на екологично чиста храна.

Бенефициерите трябва да насочат усилия за адаптирането на своята селс-

3 Наредба № 9 от 26 февруари 2021 г. за интегрирано производство на растения и растителни продукти и контрола върху интегрираното производство, издадена от министъра на земеделието, храните и горите.

4 Списък на земеделските практики от полза на климата и околната среда, МЗХГ, София, 2020 г.

костопанска производствена дейност към промените в климата и факторите, които влияят за изменението на климата. Това може да стане чрез прилагане на подходящи технологични и агро екологични практики в своите стопанства за запазване и използване на органичното вещество в почвата, като сидерация, сеитбооборот, диверсификация на културите, засяване на междинни/покривни и азотофиксиращи култури.

При приложението на сидерацията се отглеждат култури, които не служат директно за консумация и производство, а основно за обогатяване състава на почвата с азот и органични вещества. Сеитбата на култури, които се използват за зелено торене „сидерати“ е биологична мярка, която е по-слабо ефективна и се използва по-рядко.

Правилното приложение на сеитбооборотът от фермера или редуването на различни видове култури в обработваем земеделски парцел, почвата се насища с хранителни вещества и елементи. Запазва се структурата на почвата и в нея се съдържат по-малко вредители, плевели и патогенни микроорганизми. Всичко това води до повишаване на почвеното плодородие и производство на екологично производство.

Диверсификацията на културите допринася за разнообразието в отглежданите култури в стопанството на земеделския оператор и ограничаване на монокултурното земеделие в страната. От друга страна чрез диверсификацията на културите се цели намаляване на производствения риск за стопанството при проявлението на неблагоприятни климатични условия, както и условия за подобряване на състава на почвата-увеличава се съдържанието на хранителни вещества и хумус, предпазва от отмиване и ерозия на почвата, създава уплътнена растителна покривка.

Отглеждането на азотофиксиращите култури е подходяща зелена практика, която може да се прилага в стопанството на кандидатите и спомага за обогатяването на структурата на почвата с азот чрез пренасянето му от въздуха в състава на почвата. Чрез приложението на тази зелена практика фермера повишава устойчивостта на стопанството си по отношение на болестите по културите и влиянието на неблагоприятните климатични изменения през стопанската година.

Подходяща зелена практика или зелено торене е и отглеждането на т.нар. междинни непроизводствени и покривни култури при основните култури в стопанството на стопанина. Тези земеделски култури могат да се отглеждат и в период, при който не се отглеждат основните култури. В зависимост от вида им тяхната ефективност може да се комбинира и използва по два начина за последващо зелено торене. При единият тяхната зелена маса и корените им се оставят в почвата и в следствие се заорават, с цел обогатяване на структурата и съставът на почвата. В другият комбиниран случай може зелената маса да се използва за изхранване на животните в стопанството, а корените и оста-

тъчните материали се заорават в почвата за обогатяването ѝ.

Въвеждането на т.нар. прецизно земеделие от земеделския оператор е съставна част от новото зелено земеделие, защото при него се прилагат подходящи агро технологични практики и технологии, които осигуряват правилно, последователно и икономично използване на земеделските култури в стопанството му. Производителите трябва да ориентират по възможност своята дейност към използването в стопанството си на видове сортове и култури, които са по-сухоустойчиви, изискващи по-малко вода за отглеждането им, които се нуждаят от по-малко почвени обработки, по-малки нива на торене или третиране с препарати т.е. **използване на подходящи и/или селектирани селскостопански сортове и култури**, които са адаптирани и приспособени към климатичните промени, например пшеница, царевица, слънчоглед и др.

Други практики, които следва да прилагат земеделските оператори, са такива, ограничаващи отделянето на вредни емисии на парникови газове от почвите във въздуха и замърсяващи околната среда. Фермерите трябва да се стремят към намаляване на метановите вредни емисии във въздуха. Това може да стане чрез правилното управление на преработка на процеса на оборския тор в тяхната животновъдна ферма и растителна продукция. Тук следва да се приложи процеса, при който биологичната ферментация от сектор животновъдство ще се компостира с растителните остатъци от сектор растениевъдство и така ще се постигне преработката им в биогаз.

Торенето с оборски тор е зелена практика, с която се обогатява почвата, тъй като при него се наблюдава по-бавна минерализация и така той осигурява за по-дълъг период от развитието и растежа на културата необходимите й хранителни вещества и елементи. Оборският тор спомага и за подобряването на поглъщателната способност на почвата и поддържането на равновесието на хумуса в нея. Но, за разработването на прецизни технологии за торене и намаляването на вредните емисии от амоняк, както и емисиите от оборски тор във въздуха, са необходими реализирането на инвестиции за управлението на оборския тор в земеделските стопанства, въвеждането на ниско въглеродни практики за преработка на оборския тор, замяната на неорганични с органични торове и подобрители в селскостопанската дейност на фермера.

Специално внимание следва да се обърне на възможността за намаляване на вредните емисии от нитрати във водата и почвата, постъпващи от селскостопански източници – от оборския тор. Земеделецът, отглеждащ животни трябва да изгради надеждно съоръжение за съхраняването на добития оборски тор в своята ферма, като същото не трябва да бъде разположено върху терен с наклон и не трябва да се позволява изтичане и замърсяване на почвите и подпочвените води.

На следващо място, напояването на земеделските площи и култури е важна зелена практика, осигуряваща плодородие на почвата и задържането на

влагата и температурата ѝ. За постигането на ефективно използване на водните ресурси трябва да се прилагат подходящи агро технологични практики в няколко основни направления. На първо място следва да се полагат усилия за опазване на водните природни ресурси от замърсявания и подобряването на тяхното качество, чрез намаляване на натиска върху тях. На следващо място е необходимо прилагане на подходящи техники за запазване, съхраняване на водата от природните валежи и правилното използване на акумулираната вода за нуждите на стопанството. Това може да се постигне чрез прилагане на правилни технологични обработки за управление и поддържане влажността на почвата, като браздово – гребенистата оран, обработка на почвата без обръщане на пласта, милчуването и др. Капковото напояване, което се прилага и до сега, също е подходяща зелена практика, защото водата се управлява и планира като се подава контролирано и икономично в зоната на корените на растенията и не се разхищава.

Следващите подходящи агро технологични практики са зелените практики, насочени срещу ерозия, деградация и оголване на почвата. Някои от тях са затревяването на междуредията при отглеждането на лозя и трайни насаждения, прилагане на системата за изкуственото зачимяване на междуредовите ивици с житни и бобови треви, както и пояското земеделие, при което се разделя повърхността на склона на ивици с различна широчина, разположени по хоризонталите на терена или напречно на наклона на склона, върху който фермера отглежда земеделските култури в своето стопанство.

Зелена практика, за която може да кандидатства и приложи фермера, е и преобразуването на обработваеми земеделски земи в постоянно затревени площи, но тук има определени изисквания, вкл. и административни, които следва да се изпълнят, за да се постигне това. Чрез преобразуване и поддържане на постоянно затревени площи се цели създаване на подходяща еко среда за увеличаване на биоразнообразието, особено на защитени видове птици чрез осигуряване на местообитанието им и условия за размножаване. Постоянно затревените площи са екологична практика, която предотвратява деградацията, ерозията и оголване на почвата и повишаване на почвеното плодородие чрез подобряване улавянето на въглерод. Приложението на зелената практика от бенефициера допринася и до намаляване на натиска върху водните ресурси и подобряване на качеството на водите и въздуха.

Изводът, който следва е, че внедряването на някои зелени земеделски практики изискват определени инвестиции, за които повечето стопанства (особено малките и средни) не притежават необходимите финансови средства и административен капацитет, и трудно ще могат да реализират.

Нещо повече, земеделските стопани ще бъдат подпомагани по новата ОСП, ако прилагат и спазват основните стандарти и изисквания на зелените практики – опазване на общественото здраве, опазване компонентите на

околната среда, прилагането на благоприятни селскостопански практики за изменението на климата, подходи за поддържане на биоразнообразие и опазване здравето на животните и растенията **т.е. ще се прилага т.нар. условност и обвързаност при получаване на субсидии от фермерите, при спазване на изискванията на зелените практики.**

Всеки земеделски оператор следва да проучи с какви конкретни селскостопански дейности, практики и подходи следва да промени приложението на областите на своето производство, с цел подобряване на екологичното им въздействие и формиране на устойчивост и конкурентоспособност на своето стопанство. Иначе казано, фермера следва да изгради нова стратегия, с която да извърши подготовката за прехода към реализация на т.нар. зелено земеделие, при спазване на определени административни изисквания и технологии и възможност за получаване на субсидии по новата ОСП.

Основни изводи от проведеното научно изследване

Въвеждането на т. нар. зелено земеделие ще бъде един труден и продължителен процес, който е свързан с изпълнението на нови административни изисквания, подходящи селскостопански практики, инвестиционно поведение и иновативно мислене.

Приложението на зеленото земеделие е свързано и с промяна на законодателството – на Европейско и национално ниво. Това води до приемането и актуализиране на нови закони и подзаконови нормативни актове в България, което ще затрудни фермерите и администрацията при тяхното приложение и изпълнение.

Към момента наблюдаваме забавяне на процеса по прием за подпомагане, кампания 2023 г. поради все още неприети закони и подзаконови нормативни актове.

Към директните плащания, които се получаваха до момента от стопаните, са разработени нови, доброволни еко-схеми, насочени към опазване компонентите на околната среда и климата, общественото здраве и биологично разнообразие хуманно отношение към животните, и смекчаване на неблагоприятното влияние на селското стопанство върху тях, които ще се прилагат от 2023 г. до 2027 г.

Допълнителните плащания по доброволните еко схеми ще става за сектор растениевъдство на база притежавана хектар земеделска земя, а за сектор животновъдство на база регистрирана животинска единица във фермата.

Допълнителното подпомагане по зелените изисквания ще бъде стимул за тези фермери, които прилагат екологични практики в своите стопанства, или компенсиране на останалите земеделски оператори, с цел въвеждането на тези зелени практики.

Приложението на зелените практики от новата ОСП, за изследвания

период, изисква промяна в структурата на земеделското стопанство чрез вземането на модерни дигитални решения, извършване на нови инвестиции и внедряване на иновации.

Малките и средни ферми не притежават този административен и производствен капацитет за внедряване на зеленото, биологично земеделие, за сметка на големите.

Съгласно т.3.4. от Плана за действие за развитието на биологичното производство на ЕС: Биологичното земеделие по правило означава по-високи производствени разходи на единица продукция (обусловено от повече разходи и по-малки добиви) в сравнение с конвенционалното земеделие⁵.

Получаването на допълнителните субсидии е пряко обвързано с изпълнението на зелените практики и поемане на многогодишни ангажменти от фермерите.

Нещо повече, ако не се изпълнят административните и технологични изисквания на еко практиките и поетите ангажменти, ще се налагат санкции за връщане на получено финансиране от стопаните, което е сериозна бариера и пречка за тяхното успешно приложение и постигане на зелено земеделие в България.

Заключение

Чрез приложението на новата ОСП за периода от 2023 г. до 2027 г. голямото предизвикателство пред фермерите в България е как да постигнат едновременно устойчивост на своето стопанство и в същото време да прилагат подходящи зелени земеделски практики и схеми т.е. каква е възможността за постигане на устойчиво и екологично земеделско стопанство. Няма съмнение, че фермерите трябва да бъдат допълнително насърчавани, за да могат да постигнат зелено земеделие чрез опазване компонентите на околната среда, но спорен остава въпроса дали това ще доведе до формирането на устойчивост на дейността, в предвид промените, които следва да се извършат в структурата на стопанството. В същото време двете основни направления от селското стопанство – животновъдството и растениевъдството са основните „заподозряни“ за възникване на климатичните промени, вредните емисии и парникови газове. Затова стопаните са изправени пред съдбоносен избор – дали да преосмислят осъществяваната дейност и да направят рязък завои чрез промяна в структура и приложение на зелените мерки, или да продължават да работят както до сега. Най-вероятно по – конкретен отговор ще получим в края на изследвания период т.е. през 2027 г., но още от сега трябва да е ясно, че по-голямата част от фермерите (основно малките и средни) не са готови за постигането на зелено и устойчиво земеделие, особено в условия на климатични промени, пандемии, кризи и международни военни ситуации.

⁵ План за действие за развитие на биологичното производство на ЕС, пленарна сесия №563 от 22.09.2021г.

Използвана литература

1. Наредба № 9 от 26 февруари 2021 г. за интегрирано производство на растения и растителни продукти и контрола върху интегрираното производство, Издадена от министъра на земеделието, храните и горите, обн. ДВ. бр.21 от 12 Март 2021 г.
2. Наръчник директни плащания, кампания 2023 г.
3. Плана за действие за развитието на биологичното производство на ЕС, пленарна сесия № 563 от 22.09.2021 г.
4. Списък на земеделските практики от полза на климата и околната среда, МЗХГ, София, 2020 г.
5. Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони за периода 2023-2027 г., актуализиран към 31.10.2022 г.